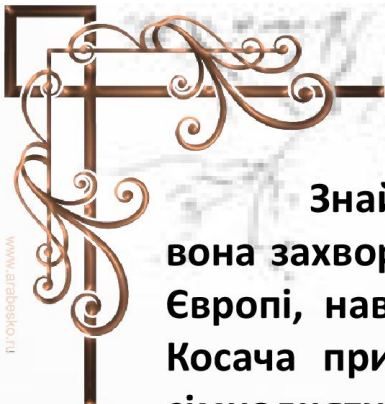


Леся Українка в Одесі

**вчителька української мови та літератури ОЗОШ № 33,
Каргіна Наталія Вікторівна**



Знайомство Лесі з Одесою почалося в 1888 р. Леся потребувала лікування – вона захворіла ще в десятирічному віці, і її батьки, а пізніше сама, по всій Україні та Європі, навіть у Єгипті шукали можливості зцілення. Увагу Лесиного батька Петра Косача привернули одеські лікарі та Хаджибейському лимані, і він привіз туди сімнадцятирічну доньку на початку липня 1888 р.

Із того часу Одеса часто ставала прихистком для Лесі Українки. З тієї пори, куди б не їхала поетеса на лікування – чи то в Крим, чи в Єгипет – її шлях завжди пролягав через Одесу. Тут вона лікувалася, відпочивала, спілкувалася з родиною доброго знайомого Косачів, відомого у місті правника та літератора Михайла Комарова. Перебуваючи в Одесі, Леся завжди мешкала у Комарових. До 1913 р. вона приїздила до нашого міста не менше 20 разів.



1888 рік

Михайло Федорович Комаров був відомою в Одесі особистістю. Правник за фахом, він був видатним бібліографом, фольклористом, критиком, перекладачем, словникарем (разом з іншими лексикографами-аматорами й під псевдонімом М. Уманець і А. Спілка уклав і видав – у Львові в 1893–1898 рр. – чотиритомний російсько-український словник). Крім того, його знали як активного громадського діяча, члена одеської «Громади», співзасновника «Просвіти». А ще він був добрим батьком, який у душі пошани й любові до українства виховав усіх своїх п'ятох дітей, які також залишили в нашому духовному житті добрий слід.



Леся Українка. 1888 р.



**Михайло Федорович
Комаров
(1844–1913)**



**Родина Комарових на дачі
на 10 станції Великого Фонтану**

П. А. Косач з Лесею Українкою виїхали з Ковеля до Одеси (заради грязьових ванн в Хаджибейському лимані). Вони їхали поїздом від Ковеля через Ківерці, Рівне, Здолбунів, Славуту, Шепетівку, Полонне, Бердичів, Козятин, Вінницю, Жмеринку, Роздільну. Ця подорож до Одеси – була перша Лесина подорож до моря, якого вона раніш не бачила і яке вона з того часу пристрасно любила все життя. Не диво, що вся ця подорож у подробицях одбилася в її «Подорожі до моря» (*Леся Українка. Зібрання творів у 12 т. Київ, 1975. Т. 1, с. 92–98*), присвяченій сім'ї М. Ф. Комарова.





В Одесі вони зупинилися в родині М. Ф. Комарова
на вул. Поштової, 27
(нині – вул. Жуковського, 29).



Житловий будинок в Одесі на вул.
Жуковського, 29.

Фото із панорами Google (2011 р.):
google.com.ua



В цьому будинку
у 1887-1913 роках
проживав видатний діяч
української літератури
Михайло Петрович
Комаров
(1844-1913)

«Конкою» батько з дочкою рушили в протилежному від Ланжерона напрямку, на Хаджибейський курорт. Б. Комаров пише: «Одна конячка, впряжена у вагончик, поставлений на залізну колію, за годину потрапляла від міської станції, що містилася на розі Єлизаветинської і Торгової, до Хаджибейської грязелікарні. Дорога до лиману йшла передмістями Одеси – Пересипом, полями зрошення, а далі пустельними білими солонцями...».

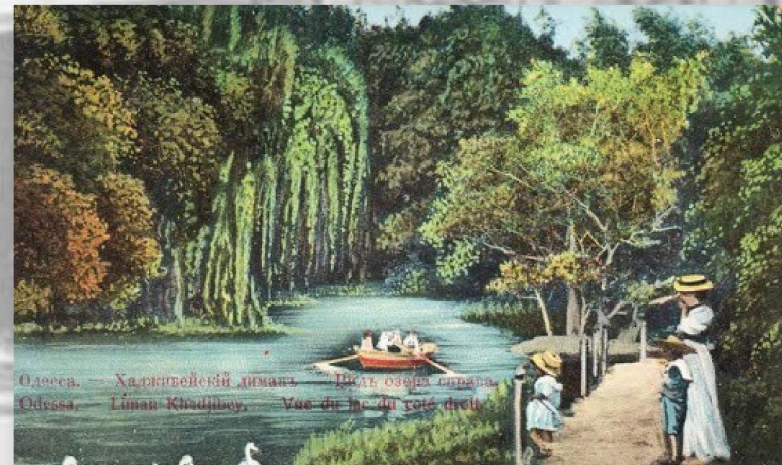




У міській грязелікарні, окрім загальних приміщень на 70 осіб, було два готелі і кілька особняків. В цілому вони склалися з вісімдесяти восьми мебльованих кімнат, що здавалися посезонно. Все це розташовувалося в прекрасному міському парку, що мав площу близько одинадцяти десятин і відрізнявся своєю старовиною. Цей мальовничий гай вважався в Одесі та її околицях найкращим парком.

У парку добре працювало поштово-телеграфне відділення, приватна ресторація, де за бажанням можна було харчуватися за помірну плату. Крім міської грязелікувальні установи, на лимані знаходилося відділення Міської єврейської лікарні, кілька приватних закладів, десятки дач, але свідчення про кількість хворих збереглися тільки за даними державних установ. Так, в 1893 р. ванне відділення протягом літнього сезону відвідали 662 особи, а купальні на березі Хаджибейського лиману використовували близько двадцяти трьох тисяч чоловік.

Леся поселилася в центральному будинкові курорту, в п'яти кроках від лікарні. Цей будинок містився в середині парку. Палкі одесити запевняли, що другого такого нема в світі. Справді, парк був цікавий. Посеред того гаю – прісноводне озерце, оточене плакучими товстенними вербами, які пам'ятали, мабуть, ще турків із фортеці Хаджибей... Були там старезні могутні дерева: величезні столітні тополі. Були тут навіть високі і кремезні дуби, що для Одеси було «екзотикою». Переважали берести, ясені, клени, явори й берези. Парк цей нагадував своїми деревами рідне Лесі Полісся.



Одесса. — Хаджибейский лиман. — Видъ озера сирапа.
Odessa. — Liman Khadjibey. — Vue du lac du yoté drou.



В кінці XIX ст. в північно-східній частині парку знаходився одноповерховий будинок, що складався з двох флігелів, розташованих під прямим кутом один до одного. Тут було сорок номерів з мармуровими ваннами для грязьових процедур і дерев'яними для теплих лиманних ванн. Флігелі з'єднувалися просторим прийомним приміщенням. Для проведення води до ванного будинку, що знаходився в двох верстах від берега лиману, прорили канал довжиною в 400 сажнів, в кінці якого був резервуар, звідки вода за допомогою парової качалки потрапляла в ванний будинок по дерев'яних жолобах. За допомогою цього пристосування була надана можливість доставляти в заклад дванадцять тисяч відер води на годину.



1888 рік, друга половина літа



Жилий будинок в Одесі на вул. Жуковського, 29.

В кінці серпня чи на початку вересня мати забрала Лесю з лиману і жила з нею 2 тижні в Одесі в будинку на вул. Жуковського, 29. В цей час вона з матір'ю і сім'єю Комарових їздила пароплавом в Акерман, оглядала фортецю. Після цього Леся з матір'ю повернулися в Колодяжне.

1889 рік

У червні дівчина знову прибула до портового міста з матір'ю, але та довго не затрималася, довірила Лесю друзям і повернулася до менших дітей. М. Ф. Комаров добре все облаштував. Перемовився з власником сусіднього будинку на Поштовій та дачі на Хаджибейському лимані негоціантом Д. Діалегмено, згодив ту дачу для Лесі. Леся знову на лимані, на дачі — на головній вулиці, де ходила конка. Але дівчина, тільки вселившись, була вражена великою кількістю павуків, тому назвала її «вілла Пауччіні». Невдовзі писала матері: *«...Ванни ті ж самі, температури тієї ж самої, ходить на їх коли завгодно, хоч рано, хоч пізно, все одно, бо завжди натовп великий і завжди приходиться довго ждати, коли не прийди, – я вже в різні часи пробувала»*. І спека дошкуляла. От не повелося, і все. Леся писала домашнім: *«...Я сміючись читала ваші скарги на спеку... Кажуть, що моряки, повернувшись з Африки і навіть з екватора, говорили, що там не так жарко, як тут, в Одесі. Тропіки переїхали на лиман!.. Всюди панують матроські костюми, віяла, зонтики, содова вода і морожене. Прикащики в магазинах стоять із пальмовими віяльцями. Я купила за 10 к. «спасення душі», себто віяльце. Кажуть, у неділю перебувало в городецьких купальнях шість тисяч чоловік. Я зі своїми ваннами в 29 градусів пропадаю»* (Л. Українка. Зібрання творів у 12 т. Т. 10. Листи. 18 липня, с. 31).

1889 рік



Леся Українка і Маргарита Комарова. 1889 р.

Втретє в будинку по вул. В. Жуковського, 29 Леся Українка прожила недовгий час (близько 10 днів) в кінці серпня 1889 р., після другого курсу лікування на Хаджибейському лимані. В цей час вона зі своїми родичами і сім'єю Комарових вдруге їздили в Акерман, де прожили три дні. 30 серпня 1889 р. до Лесі, яка перебувала на Хаджибеївському приїхали мати, брат Михайло і сестра Ольга. Потім вони разом прожили кілька днів в Одесі у Комарових. Після цього Леся з матір'ю і сестрою Ольгою повернулися в Колодяжне.



**Лєся Українка с братом Михайлом и Маргаритою Комаровою.
Фото слід датувати останніми числами серпня чи першими
числами вересня 1889 р.**

1889 рік

12 жовтня Леся знову в Одесі. Цього разу вона живе на вулиці Надеждинській, № 6 (нині – вул. Гоголя) у доктора І. А. Вальтуха, який тримав ортопедичний заклад у помешканні масажистки пані Гіпперт. Історія цього будинку така. У 1878 р. одеський купець Євген Шульц замовив проєкт будівництва особняка місцевій знаменитості – Феліксу Вікентійовичу Гансіоровському. Розкішний триповерховий будинок з чотирма атлантами на фасаді призначений був з моменту закінчення свого будівництва під комерцію – його просторі квартири здавалися в оренду для публіки середньої руки. Однак у власності сім'ї гласного Одеської міської думи будівля не знаходилася і двох десятиліть, перш ніж перейшов в розпорядження сім'ї Вальтух. Так в офіційних документах від 1895 р. ділянка з будинком значилася за новим власником.



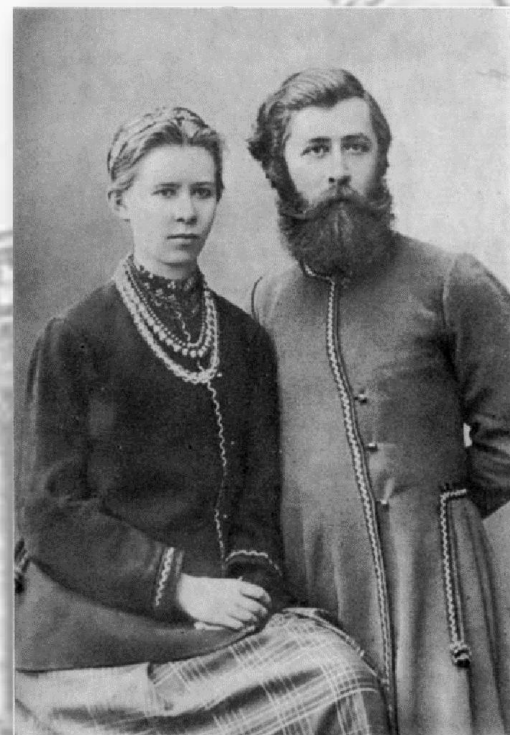


З дитинства обдарована музикальним слухом і чуттям до мов, Леся заходить у храми різних віросповідань: « ... були в грецькій церкві, вірменській, в католицькому костелі – кілька разів, щоб послухати гру на органі (Леся дуже любила її), і казання різними мовами (італійською, – з такою мімікою, жестами, виразом, неначе не на амвоні, а на сцені, – французькою, польською), – згадувала сестра Лесі Ольга Косач-Кривинюк, – в жидівській синагозі, де тоді співав славетний „кантор“, якого запрошували до опери, даючи великі гроші, але він не зрадив свого Бога і співав йому (правда, теж за порядні гроші), справді надзвичайно хорошим голосом, тільки неначе не людським, а як флейта чи якась чарівна сопілка – чистим і високим таким, що аж моторошно було слухати, знаючи, що то людина, та ще чоловік, співає» (Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості).



1891 рік

В Одесі була не менше трьох разів: в кінці травня та на початку червня по дорозі у Євпаторію, у середині серпня – по дорозі із Євпаторії в Шабо, що біля Білгород-Дністровського (Акерману), та на початку вересня – по дорозі в Колодяжне.



**Лєся Українка с братом Михайлом.
Фото початку 1890-х рр.**

1893 рік



Леся Українка з сестрою Ольгою.

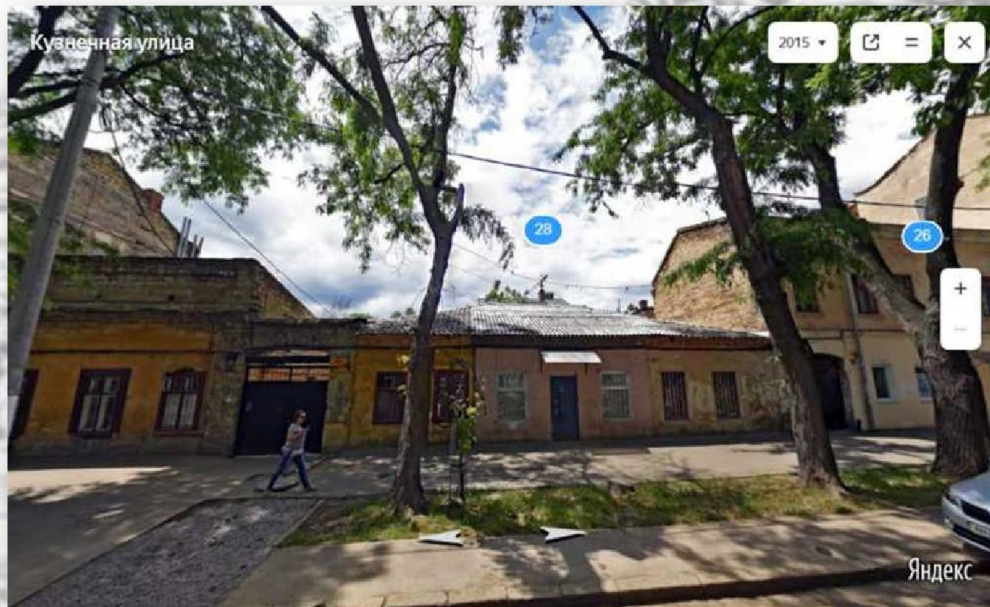
Фото 1896 р.

Подається за виданням: Косач-Кривинюк О. Леся Українка: хронологія життя і творчості (Нью Йорк, 1970).

У середині липня Лариса й Ольга Косачі з Гадяча їдуть залізницею до Миколаєва, а звідти пароплавом — до Одеси. Як пише О. Косач-Кривинюк, вона жила на дачі Комарових на горі над Хаджибейським лиманом, а Леся більше у Маргарити (Комарової). Леся з Ольгою пробули в Одесі майже до кінця серпня.

1898 рік

Лєся Українка виїхала на пароплаві з Ялти до Одеси, куди прибула 30 травня 1898 р. В Одесі вона зупинилася у своєї подруги Маргарити Комарової-Сидоренко, яка жила на вул. Кузнечній, 28. 5 червня до Лєсі приїхала її сестра Ольга, і 10 червня вони виїхали через Кременчук і Полтаву в Гадяч, куди прибули 18 червня 1898 р.



**Житловий будинок на
вул. Кузнечній, 28 в Одесі.**
*Фото 2015 р. із панорами
Яндекса: yandex.ru*

1902 рік



Цього разу до Одеси Леся приїздить після довготривалої подорожі Європою. Була в Італії, Швейцарії, побувала на Сицилії, побачила Помпеї й Афіни, відвідала Смирну та Константинополь. Пароплавом прибула з Генуї до Одеси 20 червня. Був суворий догляд на кордоні, негода. Швидко виїхала до Києва.

Труш І. Портрет Лесі Українки. 1900 р.
Холст, олія.

Національний художній музей України
(Київ)

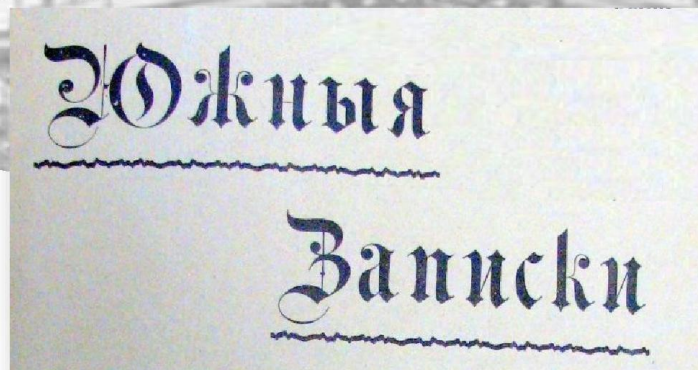
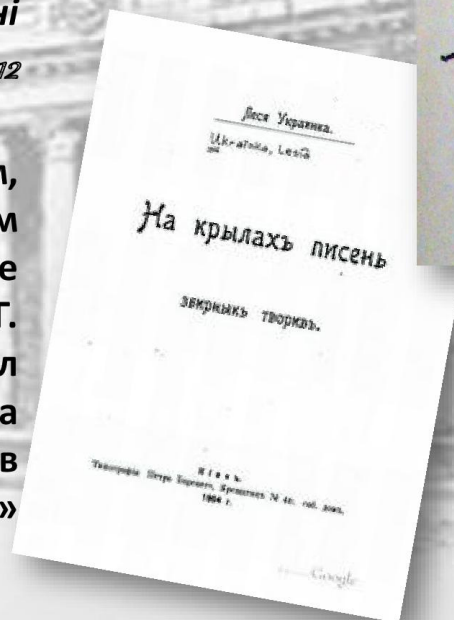
Подається за виданням: Леся Українка. Зібрання творів у 12 т. (Київ, 1977, т. 9, с. 16).

1904 рік

Проїздом до Тифліса Леся пробула в Одесі майже тиждень. «...Доїхала я прекрасно, без одної пересадки... Тут застала Комарових здоровими, діти видержали недавно кір, але вже здорові. Погода тут мокрувата, але тепла, ні туману, ні вітру нема» (Л. Українка. Зібрання творів у 12 т. Т. 12. Листи. 13 жовтня, с. 118).

Взустрічалася з Максимом Славінським, громадським діячем і поетом, із яким вона домовилася випустити у світ друге видання їхніх спільних перекладів із Г. Гейне. 16 жовтня одеський відділ книгарні «Нового времени» Суворіна Леся здала на комісію п'ять примірників своєї нової книжки «На крилах пісень» (Київ, 1904).

Провела час в Одесі приємно, повіддавала свою книжку до книгарень, однак, на її біду, коли вона захотіла якомсь попрацювати в журналі «Южные записки», де редактором був М. Славінський, того якраз забрали до війська. 18 жовтня Леся виїхала з Одеси пароплавом.



Годъ второй.

1905.

Воскресенье, 23 января.

Южныя

Записки

Содержаніе:

Стр.

1. Литературные дѣятели 50-хъ и 60-хъ годовъ. Н. А. Добролюбовъ. Проф. Д. Н. Овсянко-Куликовскаго.	1
2. Японія (Изъ замѣтокъ шведскаго путешественника) М. Лучинской.	5
3. Отрывки воспоминаній. Дмитрія Марковича.	12
4. Дидусь. Разсказъ Богдана Лепкаго. Переводъ съ малорусскаго. М. Старицкаго.	19
5. Мулле. (Изъ восточныхъ басенъ). В. Маркова.	22
6. Мгновеніе. Леси Украинки.	22
7. Голоса тюрьмы. Стихотвореніе. Феодора Лозова.	25
8. Стихотвореніе. Л. М. Василевскаго.	26
9. Письма изъ Москвы. В. И. Массальскаго.	26
10. Хроника внутренней жизни. А. С. Изгоева.	32

МГНОВЕНІЕ.

Вы знаете меня, я человекъ трезвый и положительный до мозга костей, не помню даже, чтобы въ дѣтствѣ или въ юности меня особенно занимали религіозные или мистическіе вопросы, тѣмъ не менѣе я могу понять даже самаго страннаго фанатика, мнѣ стоитъ только вспомнить одно мгновеніе изъ моей жизни и представить себѣ, что это мгновеніе могло бы продолжиться годы, всю жизнь. Положимъ, съ такою натурою, какъ у

17. Намъ
18. И на колѣни рядомъ съ этой дѣвушкой, обвить руками пьедесталь Мадонны
19. За и запѣть, или зарыдать, или умереть въ какомъ-то непонятномъ восторгѣ.
20. Все
21. Посл. Это продолжалось всего лишь мгновеніе, а тамъ звонокъ костельнаго
22. Ком
23. Обл. Мужжи тотчасъ разбилъ очарованье.

Леся Украинка.

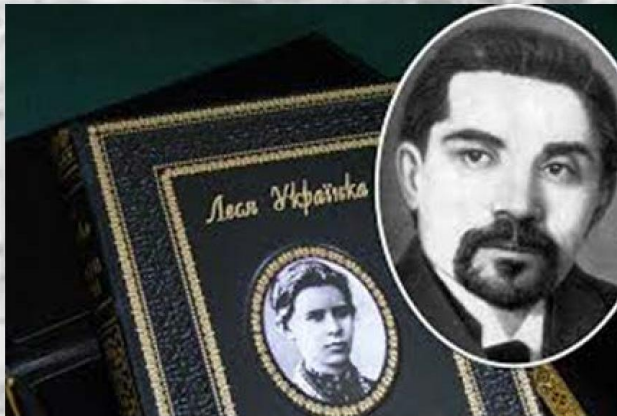
1905 рік

Наприкінці весни та на початку літа Леся гостювала у Комарових на дачі біля лиману. В «Южных записках» виходить її оповідання «Мгновение» (російський переклад). 13 лютого одеські «Южные записки» послали Лесі Українці 9 крб. гонорару за оповідання «Мгновение», надруковане в 4 числі.

4 червня одеський відділ книгарні «Нового времени» виплатив Лесі 3 крб. 15 коп. за продані три примірники книжки «На крилах пісень», зданих на комісію 16 жовтня 1904 р.

1908 рік

У квітні Леся з чоловіком Климентієм Квіткою (одружилися вони у квітні 1907 р.) їздили з Ялти до Берліна і з Берліна до Євпаторії через Одесу. З Комарових вона бачила тільки Галю та Маргариту із сином Юрієм, які приходили до неї.



Леся Українка. Фото 1906..1910 рр.

1910 рік



Леся Українка з родиною в своєму помешканні.
Кавказ. 1911 р. Зліва направо: Маруся, прийнята дочка Ф.
Карпової, Ф. С. Карпова, Климент Квітка, Леся Українка.

*Подається за виданням: Денисюк І., Скрипка Т. Дворянське гніздо
Косачів (Львів, 1999).*

У травні, повертаючись з Єгипту, Леся зупинилася в Одесі, а звідси поїхала до Києва. Потім під час поїздки з Києва на Кавказ знову опинилася в Одесі. Цього року вийшла її відома п'єса «Бояриня», заборонена в радянські часи.

1912 рік

Між 16 і 25 жовтня Леся кілька днів була в Одесі, спинялася в Маргарити Комарової-Сидоренко (вул. Кузнечна, 21). Сидоренки кінець-кінцем оселилися у правому крилі П-подібного двоповерхового будинку Є. Рогальова, що стоїть майже напроти дому Сушкевича і має 21 номер. Тут, у колишньому приміщені «Підготовчого училища для дітей обох статей» А. Д. Сигарович, вони мешкали до кінця життя саме тут, у другій квартирі, що займала значну частину другого поверху, вікнами з балконом виходячи на Кузнечну, приймали Л. Українку – зокрема під час кількох останніх зустрічей поетеси в Одесі.



вул. Кузнечна, 21